

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Скорик Т.В., 2020

<https://orcid.org/0000-0002-1442-6024>

© Грицик Н.В., 2020

<https://orcid.org/0000-0001-7198-5327>

<http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.16>

У статті піднімається питання професійної підготовки майбутнього вчителя, шляхів її удосконалення та оптимізації. Визначено, що особливий інтерес у питанні вдосконаленні фахової підготовки майбутнього педагога становить підхід, який розроблено в контексті ідеї створення праксеологічного освітнього середовища. Метою статті є дослідження ролі праксеологічного підходу в контексті професійного становлення майбутнього вчителя. Методи. Під час дослідження використовувались такі теоретичні методи, як аналіз та синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація, ідеалізація, абстрагування. Результати. У статті розглядаються сутність, зміст та структура таких педагогічних категорій, як: «праксеологічний підхід», «праксеологія», «праксеологічне освітнє середовище». У дослідженні розкрито сутність функцій праксеологічного підходу та проаналізовано їх взаємозв'язок у праксеологічному освітньому середовищі професійного становлення майбутнього вчителя. Запропоновано остаточний та порівняльний аналіз впровадження праксеологічного підходу в контексті підвищення кваліфікації майбутнього вчителя у закладі вищої освіти. У статті розглядається визначальний аналіз загальнонаукових концепцій, таких як праксеологічний підхід у контексті професійного розвитку майбутнього вчителя. Висновок. Зазначається, що праксеологічний підхід формує та розвиває такі важливі праксеологічні компетенції майбутнього вчителя, як здатність планувати, організовувати та оцінювати якість власних освітніх та професійних досягнень.

Ключові слова: професійна підготовка, праксеологія, праксеологічний підхід, праксеологічне освітнє середовище, функції праксеологічного підходу.

Skoryk T., Grytsyk N. Implementation of a Praxeological Approach in the Context of Preparing a Future Teacher for a Successful Professional Activity

The article raises the issue of professional training of future teachers, the ways to improve and optimize it. It is determined that the approach developed in the context of the idea of creating a praxeological educational environment is of special

interest in improving the professional training of a future teacher. The purpose of the article is to study the role of praxeological approach in the context of professional development of a future teacher. Methods. Theoretical methods such as analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization, idealization, abstraction were used during the research. Results. The essence, content and structure of the following pedagogical categories such as “praxeological approach”, “praxeology”, “praxeological educational environment” are considered in the article. The research reveals the essence of functions of the praxeological approach and the analysis of their interrelations in the praxeological educational environment of professional development of a future teacher. Definitive and comparative analysis of implementation of praxeological approach in the context of professional development of a future teacher in higher educational institutions has been provided. The article deals with the defining analysis of general scientific concepts such as praxeological approach in the context of professional development of a future teacher. Conclusion. It is stated that praxeological approach forms and develops such important praxeological competencies of a future teacher as the ability to plan, organize and evaluate the quality of their own educational and professional achievements.

Key words: *professional training, praxeology, praxeological approach, praxeological educational environment, functions of praxeological approach.*

Постановка проблеми. Процеси інтеграції України в європейський освітній простір стосуються питань вдосконалення освіти, запровадження інноваційних технологій у всіх ланках освітнього процесу, і, зокрема, у вищих освітніх закладах. В зв'язку із цим, дослідження і впровадження інноваційних підходів у підготовку вчителів до професійної діяльності займає чільне місце у процесах реформування змісту вищої освіти. Сучасні процеси глобалізації та інформатизації у суспільстві вимагають підготовки фахівців, здатних до ефективності та активності, до пошуку та обробки великого загалу інформації, критичного мислення та інноваційності. Забезпечити формування та розвиток таких компетентностей зможе тільки такий вчитель, що сам володіє означеними здатностями та постійно оновлює свої знання та уміння, спрямований на самовдосконалення та професійну успішність.

Становлення професійної успішності майбутнього вчителя відбувається у процесі формування фахових компетентностей, проте ефективність його залежить від тих підходів і технологій навчання, які використовуються. Тому, вважаємо за необхідне зосередити увагу фахівців на застосуванні праксеологічного підходу у професійній підготовці вчителів як одного із таких, що забезпечує ефективний перебіг процесу становлення професійної успішності.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання праксеологічного підходу аналізуються різними галузями наук: в економіці (Є. Слущкий), в менеджменті (Ю. Богоявленська), в господарській етиці (Л. Ляшенко). Педагогічна наука також аналізує важливість праксеологічного підходу в освітньому процесі: зокрема, дослідження Т. Бодрової, І. Колеснікової,

В. Савіцької, О. Титової та інших підкреслюють важливість праксеологічної основи у педагогічній діяльності; В. Федотова аналізує роль праксеології в процесі дослідницької діяльності студентів; О. Уточкіна визначає особливості застосування праксеологічного підходу у формуванні здатності майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самооцінки; Н. Коробова та В. Шарко проаналізували можливості праксеологічного підходу щодо вдосконалення методичної підготовки вчителів фізики.

О. Біляковська аналізує сутність праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів та погляди українських та польських учених на проблему праксеологічного підходу у системі професійної підготовки; Є. Рябуха визначає роль і місце праксеології у вирішенні проблем підвищення якості вищої освіти; В. Федотова вивчила можливості використання ідей праксеології в організації дослідницької діяльності студентів тощо.

Не обійшли увагою питання важливості формування праксеологічних компетенцій у процесі підготовки майбутніх учителів до ефективної професійної діяльності і зарубіжні дослідники в галузі освіти, зокрема польські науковці Cz. Banach, K. Denek, P. Ziółkowski, J. Pielachowski, W. Strykowski, J. Strykowska.

Достатньо цілісний аналіз праксеологічного підходу у професійній підготовці вчителя зроблено у дисертаційному дослідженні Є.Проварової (2018р.), в якому обґрунтовано теоретичні та практичні основи методичної підготовки майбутніх учителів музики на засадах праксеологічного підходу [6]. Авторка зазначає, що сучасне дослідження праксеології відбувається у різних контекстах (праксеологія сімейних відносин, філософсько-правова праксеологія, адвокатська праксеологія, політична праксеологія, рефлексивна праксеологія, педагогічна праксеологія тощо), і особливої ваги набуває педагогічна праксеологія, представлена у роботах М. Горчакової-Сибірської, І. Зязюна, І. Колеснікової, Є. Титової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на широке коло досліджень означеної проблематики, невирішеним залишається питання реалізації праксеологічного підходу у забезпеченні становлення професійної успішності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Мета статті – проаналізувати роль праксеологічного підходу у становленні професійної успішності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Трактуючи професійну успішність вчителя як процес і результат професійної діяльності, що характеризується стійкою спрямованістю на професійний саморозвиток та професійні досягнення, цілепокладанням та ціледосягненням, має позитивну зовнішню та внутрішню оцінку, необхідно обґрунтувати базові методологічні принципи, на яких буде вибудовуватись становлення професійної успішності майбутнього вчителя.

Праксеологію трактують як науку, філософську концепцію, особливо галузь знань, що досліджує норми, принципи, структуру й закономірності організації ефективної діяльності, спрямовану на вдосконалення

життєдіяльності та вирішення таких основних завдань як виявлення факторів та умов, що дають змогу підвищити ефективність діяльності особистості; реалізацію завдань соціально-діяльнісної адаптації та активної зміни середовища особистості; зміни суб'єкта діяльності з метою актуалізації, саморегуляції, самовдосконалення; органічне поєднання теорії й практичних дій суб'єктів діяльності [1].

Основними категоріями праксеології є «ефективність», «оптимальність» і «раціональність», а також поняття «мета», «план», «засіб», «метод», «результат», «якість діяльності», «раціональність», «дієвість», «продуктивність» [5]. Польський науковець Т. Котарбінський обґрунтовує предмет праксеології як окремої галузі наукових знань у ряді своїх наукових робіт на основі аналізу людської діяльності в аспекті її доцільності, раціональності та ефективності [3]. На думку дослідника, ефективність виступає як показник якості професійної підготовки та як категорія, що сприяє розвитку та вдосконаленню професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів.

Провівши аналіз сутності та предмета праксеології в різних трактуваннях та вимірах наук, Є. Проварова вважає, що праксеологію доцільно визначати як загальну теорію організації будь-якої діяльності, предметом якої є цілеспрямована і свідомо дія як невід'ємний складник результативної діяльності; як науку про результативну, цілеспрямовану дію, що є головною ознакою досконалої діяльності [6, с.90].

Це визначення є основоположним в межах нашого дослідження становлення професійної успішності майбутнього вчителя, оскільки проблема досконалості діяльності є ключовою для досягнення успішності. Успішність – це результат діяльності, що має позитивну зовнішню та внутрішню оцінку як якісної дії. Розгортання успішної діяльності відбувається за таким алгоритмом: *визначення мети (цілеспрямовання діяльності) – процес (діяльність) — результат (ціледосягнення) — оцінка (ефективність)*.

Успішність професійної діяльності вчителя оцінюється як ефективність педагогічної дії. Сутність дії із праксеологічних позицій, на думку Т.Котарбінського, полягає в усвідомленій зміні дійсності, прагненні до певної мети за певних умов за допомогою відповідних засобів, задля того, щоб існуючі умови інтегрувалися в такі, що відповідають поставленим цілям. Науковець підкреслює, що для досягнення мети необхідно залучити чинники, які забезпечать перехід від системи визначення початкових умов до системи визначення кінцевих цілей, і, відповідно, здійснити наступні дії: визначення мети (цілепокладання); визначення умов, що стосуються дійсності; визначення засобів, адекватних як поставленій меті, так і існуючій дійсності [2, с.785].

Інший польський дослідник, Т. Пщоловський, також підкреслював важливість довершеності та майстерності дії, вважаючи це ідеалом, надання їй усіх позитивних якостей та одночасно позбавлення всіх негативних [7].

Ці положення є підґрунтям для вибудови траєкторії становлення професійної успішності майбутнього вчителя, моделювання та створення

відповідних умов для професійного зростання, переходу професіоналізму у майстерність вчителя.

Слід враховувати також, що професійна успішність для вчителя є оцінкою власних досягнень, тобто внутрішня оцінка та оцінка колег, шкільної адміністрації, і, особливо, учнів, тобто оцінка зовнішня. Праксеологічний підхід є методологічною основою становлення успішності вчителя із урахуванням балансу між внутрішнім та зовнішнім оцінюванням досконалості діяльності.

В. Майборода підкреслює важливість праксеологічної складової підготовки майбутнього вчителя, оскільки вона спрямована на розвиток таких особистісних настанов, що дають кожному студентові можливість стати суб'єктом конкретної професійної діяльності, власного розвитку й зіставити свої можливості з психологічними вимогами до професії, тому вона є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми, так як має на меті вироблення навичок і вмінь ефективної та якісної професійної діяльності студентів [4, с. 33].

На нашу думку, саме праксеологічне освітнє середовище формує та розвиває такі важливі праксеологічні компетентності майбутнього вчителя як здатність до планування, організації та оцінювання якості власних навчально-професійних досягнень.

Головним завданням упровадження праксеологічного підходу у освітній процес підготовки вчителя вважаємо реалізацію потреби у інтеграції знань та діяльності, відповідності цілей та змісту навчання сучасним запитам професії, забезпечення знаннями для здійснення ефективності професійної діяльності. М.Сацков підкреслив, що саме дві важливі складові, – знання й ефективна діяльність – є основою праксеологічного підходу, які визначають загальну мету та стратегію орієнтованих праксеологічних дій і показують, як знання перетворюється в безпосередню продуктивну силу [8, с. 203].

З позицій успішності результативність прирівнюється до ефективності, і праксеологічний підхід до розуміння діяльності є основоположним для набуття практичних цінностей професійної діяльності з точки зору їхньої відповідності сучасним вимогам до фахівця, зокрема, вчителя.

Не менш важливим у розумінні праксеологічного підходу є дослідження, в яких трактують праксеологію як науку про принципи і методи ефективної діяльності (Я.Зеленський), спрямованість на розробку принципових основ організації спільної діяльності людей, ухвалення рішень, мотивації й реалізації дій. Реалізація підготовки вчителя в умовах праксеологічного освітнього середовища сприятиме формуванню компетентності майбутнього вчителя в організації ефективної (раціональної) спільної діяльності вчителя й учнів, спрямованої на підвищення продуктивності навчальної праці.

Більшість науковців (А. Малихін, Н. Олійник, Є. Проворова, В. Савіцька, О. Швець) особливу увагу приділяють функціям праксеологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців: системній, діяльнісній, особистісно зорієнтованій, компетентнісній, технологічній, тезаурусній [5, с. 74].

Ці функції відіграють важливу роль у становленні професійної успішності майбутнього вчителя, оскільки забезпечують взаємозв'язок як об'єктивних так і суб'єктивних факторів, які сприяють досягненню успіху в опануванні професійних компетентностей: системна функція дає уявлення про об'єкт вивчення, як систему з усіма її зв'язками, створює можливості для детального аналізу та розробки сценарію успішного управління цілісною системою; діяльнісна – створює можливості проникнення у сутність професійної діяльності, допомагає виявити певні закономірності та умови її успішного здійснення, сприяє особистісному розвитку; особистісно зорієнтована – реалізує індивідуальний підхід, студентоцентричність у процесі професійної підготовки, сприяє саморозвитку майбутнього вчителя, що забезпечує стійкість професійної успішності.

До цього додають компетентнісну функцію, що визначає рівень компетентності вчителя як передумову його професійної успішності і спрямованість на практичний результат професійної підготовки, формування активного ставлення до навчання; технологічна функція дає можливість обирати оптимальні педагогічні технології, які спрямовані на формування професійної успішності майбутніх учителів (наприклад, технологію «Створення ситуації успіху»); тезаурусна – розкриває можливості суб'єкта самостійно створювати нові знання у процесі навчання, формулювати педагогічні ідеї, якщо він досконало володіє професійною термінологією.

Отже, реалізація функцій праксеологічного підходу сприяє формуванню важливих компетентностей майбутнього вчителя, які забезпечать успішність професійної діяльності. Окрім цього, можна говорити про ефективність перебігу цього процесу, оскільки реалізація праксеологічного підходу у професійній підготовці вчителя забезпечує результативність із найменшими ресурсними затратами.

Реалізація праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів забезпечує раціональну й оптимальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, спрямованість на ціледосягнення, становлення професійної успішності майбутнього вчителя. Успішність професійної діяльності засвідчує ефективність професійної підготовки, становлення професійних компетентностей вчителя як особистісно значимих, розвиток спрямованості на самоудосконалення як стійкої потреби особистості.

Висновки. Отже, розглядаючи праксеологічний підхід як один із базових підходів у становленні професійної успішності майбутніх учителів, акцентуємо увагу на його можливостях щодо організації ефективної навчальної діяльності в умовах праксеологічного освітнього середовища. Це забезпечує реалізацію функцій праксеологічного підходу, спрямованість на вдосконалення особистості в контексті її соціальної та професійної успішності та вирішенні основних завдань у педагогічних діях: раціональне поєднання теорії та практики для реалізації освітніх завдань; визначення оптимальних педагогічних умов ефективної педагогічної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; втілення ідей оновлення освітнього середовища із пріоритетом суб'єкт-суб'єктної взаємодії; якісні зміни у змісті та технологіях освіти у ЗВО,

спрямовані на розвиток здатностей до самоудосконалення, самореалізацію, професійні досягнення.

Перспективи подальших розвідок. Подальшого обґрунтування потребують інші наукові підходи, які становлять методологію формування професійної успішності майбутнього вчителя, обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які забезпечать ефективність реалізації цих підходів.

Література

1. Зуев П.В. Практикологический подход к решению проблемы повышения эффективности обучения. *Педагогическое образование и наука*. 2008. №3. С. 7 – 15.
2. Котарбинский Т. Избранные произведения. Москва. Издательство иностранной литературы, 1963. 911 с.
3. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе; под ред. проф. Г.Х. Попова; пер. с польск. Л.В. Васильева и В.И. Соколовского. Москва: Экономика, 1975. С.16 – 17.
4. Майборода В.К. Проблемы розвитку праксеологічних умінь майбутніх компетентних фахівців вищої школи України. *Вища освіта України*. 2012. № 4. С. 31–36.
5. Малихін А.О. Сутність і принципи праксеологічного підходу в методичній підготовці майбутнього вчителя технологій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка. Тернопіль. 2014. № 3. С. 72–77
6. Проварова Є.М. Теорія і практика методичної підготовки майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу: дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 502 с.
7. Пщоловский Т. Принципы совершенной деятельности: (Введение в праксеологию). Киев., Ин-т праксеологии, 1993. 271 с.
8. Сацков Н.Я. Практический менеджмент. Методы и приемы деятельности руководителя. Донецк: Сталкер, 1998. 448 с.

References

1. Zuev P.V. (2008). *Prakseologicheskij podhod k resheniju problemy povyshenija jeffektivnosti obuchenija*. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*. [Praxeological approach to solving the problem of increasing the effectiveness of training] *Pedagogical education and science*, 3, 7–15. (in Russian).
2. Kotarbinskij T. (1963). *Izbrannye proizvedenija*. [Selected works.] Moscow. Foreign Literature Publishing House. (in Russian).
3. Kotarbinskij T. (1975). *Traktat o horoshej rabote* [Treatise on Good Work; ed. by prof. G. Kh. Popova; per. from Polish. L.V. Vasiliev and V.I. Sokolovsky. Moscow. Economics. (in Russian).
4. Majboroda V.K. (2012). *Problemy rozvytku prakseologichnykh uminj majbutnykh kompetentnykh fakhivciv vyshhoji shkoly Ukrajinj*. [Problems of development of praxeological skills of future competent specialists of higher education of Ukraine.]. *Higher education in Ukraine*, 4, 31–36. (in Ukrainian).

5. Malykhin A.O. (2014). Sutnistj i pryncypy prakseologhichnogho pidkходу v metodychnij pidghotovci majbutnjogho vchytelja tekhnologhij.[The essence and principles of praxeological approach in the methodological training of future teachers of technology.] *Journal of V. Hnatyuk. Ternopil National Pedagogical University. Pedagogy*, 3, 72–77. (in Ukrainian).

6. Provarova Je.M. (2018). Teorija i praktyka metodychnoji pidghotovky majbutnjogho vchytelja muzyky na zasadakh prakseologhichnogho pidkходу [Theory and practice of methodical training of future music teachers on the basis of praxeological approach]. (Doctor's Thesis). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 502 p. (in Ukrainian).

7. Pshholovskij T. (1993). *Principy sovershennoj dejatel'nosti: Vvedenie v prakseologiju*. [Principles of Perfect Activity: Introduction to Praxeology]. Kiev. Institute of Praxeology. (in Russian).

8. Sackov N.Ja. (1998). *Prakticheskij menedzhment. Metody i priemy dejatel'nosti rukovoditelja*. [Practical management. Methods and techniques of the head.] Donetsk. Stalker. (in Russian).